Մշտական հայկական թատրոն և թատրոնի նորակառոյց շէնք ունենալու ցանկութիւնը նոր չէ մեր մէջ. քանի քանի անգամ զանազան ծրագիրներ առաջարկվեցան քաղաքի մէջ, մի պատշաճաւոր տեղ, յատկապէս հայերէն ներկայացումների համար չինել թատրոն, և ամեն անգամ պէսպէս տեղական պատճառներից յետաձգվեցաւ դրա կատարումը. բայց բուն հայկական թատրոնի գաղափարը կենդանի է ամեն մի նախիջևանցիի սրտի մէջ. եթէ այսօր չը լինի՝ վաղը, վաղը չը լինի՝ միւս օր, մի, երկու, երեք տարիէն Նախիջևանը անպատճառ կունենայ իր սեպհական հայկական թատրոնը: Բայց ցանկալի էր, որ Գրիգոր Ալթիքեանի և Մինաս Պալապանեանի պէս մարդոց աշխոյժը ու գործունէութիւնը ի զուր չը կորչէր մեր քաղաքի համար զանազան մանր մունր բանաւով, որոնք, ժամանակի պահանջմանց նայելով, առանց լինծամնծ ջանքի էլ պիտի իրագործվեն: Ուրիշ բան է զուտ հայկական քաղաքի մէջ, ինչպէս որ Նախիջևանն է, հայկական թատրոն կառուցանելը: Թատրոնի պէս շքեղ շէնքի հետ կապւելով իր անունը—կը նշանակէ անմահացնել իր յիշատակը:

Եթէ մի անհատ (Գ. Արծրունի) կարողացաւ իր սեպհական ուժով թատրոնի շէնքը գլուխ բերելու Թիֆլիսում, ինչու տասներկու հազարեայ ժողովուրդ չը պիտի կարողանայ նոյնը անելու Նախիջևանի մէջ,— խելք է մեզ պակաս, թէ ցանկութիւն, թէ փող. այդ ամենը Աստուծով, կը գտնվի մեր մէջ, միայն թէ ունենայինք մի փոքր բ ա ր ի կ ա մ ք:

Ա՛խ ա՛խ ա՛խ, մեր շատ հայրենասէր առաքինութիւնների հետ միասին ցնդել է մեր միջէն այդ օրհնական բարի կամքը: Եթէ իմանայի թէ ո՞ր չուկայումն է ծախվում «բարի կամքը», հաւատացէք որ ունեցած—չունեցածս կը ծախէի, ու կը գնէի նրան ու լիաձեռն կը բաժանէի իմ համազգիներուս:

Բարի կամքը գործի կատարման կէսն է:

Սևլիկ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ցրտից յետոյ սկսեց անձրև գալ Թիֆլիսում, իսկ անձրևից յետոյ քամի վեր կացաւ: Առհասարակ այս ձմեռը եղանակը շատ փոփոխական է:

—

Մեզ խնդրում են տպել հետևեալ տողերը «Հայոց բարեգործական ընկերութեան կանոնադրութեան զօրութեամբ ընկերութեան ընդհանուր ժողովները պէտք է տարին երկու անգամ տեղի ունենան, այն է մայիսի 15-ին և դեկտեմբերի 15-ին, բայց որովհետև այդ վերջին օրը կիրակի չէ գալիս, իսկ անդամների մեծ մասը ազատ չէ լի օրերը, լսում ենք որ ընդհանուր ժողովը լինելու է դեկտեմբերի 20-ին, կիրակի օր:»

—

Վատ չէր լինի, եթէ ԹԻՖԼԻՍԻ փոստատան մէջ գտնվէր միշտ մի ներկայացուցիչ մաքսատնից, եթէ ոչ շատ դժուար է փոքրը արտասահմանից ստացողների համար ամեն անգամ գնալ մաքսատուն:

—

Մեր աշխատակից պ. Րաֆֆի խնդրում է մեզ յայտնել հետևեալը: «Այն պատուելի պարոնները, որոնք գաւառներում յանձն են առել վաճառելու «Դաւիթ-բէկ» վէպը, թող բարեհաճեն իրանց մօտ գտնված փողերը ուղարկել «Մշակի» խմբագրատունը հեղինակի անունով: Նոր ստացված փողերը պէտք է գործ դրվեն յիշեալ վէպի մնացած հատորների տպագրութեան համար:»

—

Լսում ենք որ հայոց դերասանական խմբի անդամներից երկուսը, որոնք բաւական ծանօթ են բեմական արհեստին, դիտաւորութիւն ունեն պ. Րաֆֆիի «խենթը» անունով վէպից կազմել մի դրամա և այդ մասին արդէն ստացել են հեղինակի թոյլտուութիւնը:

—

Այս օրերս հասաւ ԹԻՖԼԻՍ, Պարսկաստանից գալով, պ. Գրիգորովիչ, մի ձեռնածու, որ ամբողջ Եւրոպայում և Ռուսաստանում պտտելուց յետոյ, վերջին ժամանակները ներկայացումներ տուեց Թէհրանում, ուտեղ մեծ աջողութիւն ունեցաւ: Պարոնը դիտաւորութիւն ունի այս օրերս մի երկու ներկայացումն էլ տալ Թիֆլիսում, Արծրունու թատրոնում: Այնուհետև նա կուղևորվի դէպի Ռուսաստան:

—

«Кавказъ» լրագրում կարդում ենք: «Մեր հաղորդած լուրը, որ մենք վերցրինք «Московск. Вѣд.» լրագրից, թէ արդէն կայացել է Բարձրագոյն հրաման կովկասեան փոխարքայութիւնը վերցնելու և տեղական բոլոր վարչութիւնները համապատասխան մինիստրութիւններին ստորադրելու մասին, յայտնվում է, ինչպէս իմացանք ստոյգ աղբիւրներից, ոչ թէ միայն տարաժամ և անճիշդ, բայց և անհամաձայն այն պաշտօնական տեղեկութիւններին, որոնք յայտնի են կովկասեան բարձր կառավարութեանը:»

—

Ստացանք Թիֆլիսից տիկին Թամար Ադամեանցից 8 րուբլ «Ժուռնալ դ'Օրիան» լրագրի բաժանորդագին, նոյն լրագրի բաժանորդագին 4 րուբլ պ. Ն. Բարտողովից, Կատալ-Խվանովսկի գործարանից և վերջապէս 4 րուբլ պ. Կարապետ Պօպովից, Փօթիից: Առաջվայ փողի հետ կանի 524 րուբլ:

—

Լրագիրները հաղորդում են որ «Вѣстникъ Европы» ամսագրի հետևեալ համարում կը տպվի Տուրգենևի նոր վէպ «Отчаянный» վերնագրով:

—

Վիէննայի «Journal d'Orient» լրագրում կարդում ենք հետևեալը: «Մեզ գրում են Կ. Պօլսից: Կարդացինք Թիֆլիսի «Մշակ» լրագրում որ փարիզի «Justice» լրագիրը, պ. Կլէմանսօի օրգանը, որ ինքն կարող է մինիստր դառնալ, պատրաստ է պաշտպանել հայոց դատը և Թիֆլիսի լրագիրը յանձն է առնում բաժանորդութիւն հաւաքել «Justice» լրագրի համար: Խնդրում ենք յայտնել որ մենք մեր յոյսերը դնում ենք Գամբէտտայի մինիստրութեան վրա և ոչ թէ մարտի 18-ի մարդու մինիստրութեանը երազական համնելուն: Մենք յոյս ունենք Գամբետտայի պաշտպանութեան վրա, մի մարդու, որի հոգին մատչելի է ամենաազնիւ զգացումներին և որի քաղաքականութիւնը չէ կարող անտես առնել մահմետականների ձեռքում մարտիրոս հայոց ազգի շահերը: Նրան, Գամբէտտային ենք դիմում մեր աղերսով և հաւատացած ենք որ նա չի թողնի հայերին: Բայց մենք չենք կամենում ոչինչ ընդհանուր ունենալ պ. Կլէմանսօի հետ, որին միայն նոր յեղափոխութիւնը, որ անշուշտ վնասակար կը լինի Ֆրանսիայի համար կարող է հասցնել մինիստրութեանը: Աստուած պահպանէ ֆրանսիական հանրապետութիւնը և մեզ պ. Կլէմանսօի մինիստրութենից:»

—

«Кавказъ» լրագրի կիրակեայ համարում կիսապաշտօնապէս հաղորդված է, որպէս պատասխան նախընթաց համարի հաղորդութեան, թէ որովհետև պաշտօնապէս ոչինչ հաղորդված չէր «Միջազգային հեռագրական» ընկերութեան միջոցով կովկասեան փոխարքայութեան վերցնելու մասին, այդ պատճառով «Моск. Вѣд.» լրագրի լուրը պէտք համարել տարաժամ, բայց, ուրիշ կողմից, և այն լուրը թէ կովկասեան վարչութիւնը ունի տեղեկութիւններ, որոնց իբր թէ անհամաձայն է Մօսկվայի լրագրի տեղեկութիւնը, նոյնպէս հաստատ հիմք չունի:

—

«Մշակի» բաժանորդները սկսել են վճարել 1880 և 1881 թւի ապառիկները: Մենք կը սպասենք մինչև յունվարի 1-ը առաջիկայ 1882 թւի: Եւ այն ժամանակ ով որ դարձեալ չի վճարի մնացեալ ապառիկները, մենք 1882 թւի առաջին համարներում կը հրատարակենք նրանց անունները ու ազգանունները:

—

Ստացանք Թիֆլիսում հրատարակվող ռուսաց «Гусли» պատկերազարդ, ծաղրական շաբաթաթերթի երկու համարը: Այդ հրատարակութեան խմբագիրն է պ. Տխօրժէվսկի, աշխատակիցներից մինը պ. Պալմն է, իսկ պատկերները նկարում է պ. Ջէմօղանօվ:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԻԱ

—

Դեկտեմբերի 12-ին սենատի նիստից առաջ նախագահ Լէօն Սէ երկար խորհրդակցութիւն ունէր Գամբետտայի հետ չերթական հարցը Տունիսի կրեդիտի քննութեան շարունակութիւնն էր: Աջակողմեան կուսակցութեան անդամ Ֆրեյնօ առաջարկեց պահանջված կրեդիտից հանել 25,000 ֆրանկ, որպէս զի կառավարութեանը կողմնակի պախարակութիւն յայտնվի: Ճառախօսը պախարակում էր կառավարութեան քաղաքականութիւնը Տունիսի հարցի վերաբերութեամբ և իր ճառի մէջ սեղը ցաւակցութիւն յայտնեց, որ մինիստր-նախագահը նրա ճառը չէ լսում: „Ես կարող եմ լսել և մի և նոյն ժամանակ ուրիշ բանով պարապել“, նկատեց Գամբետտա: Այնուհետև Ֆրեյնօ յանդիմանեց պատգամաւորների ժողովին, որ նա հաւանութիւն է տալի ամեն բանի համար պատրաստ այժմեան մինիստրների պահանջներին: Նախագահը կամենում էր քուէարկել Ֆրեյնօի առաջարկութիւնը, երբ սենատի անդամ Լօրժերիլ սկսեց պաշտպանել եկեղեցին և պահանջեց, որ մինիստրը նրան պատասխանէ:

Գամբետտա ասաց. „Ես համաձայն եմ Լօրժերիլի կարծիքի հետ, նրա պատճառաբանութիւնները անհերքելի են“: Աջակողմեան կուսակցութեան անդամ Հաւարդէ ցաւում էր որ Գամբետտա մերժում է եկեղեցին: Նա ոչինչ չունի Գամբետտայի դէմ. նա խելացի է, թէպէտ մի փոքր անգգոյշ: Կերդրել պատգամաւորների անունների մի շարք կարդաց, որոնք ասում էին, որ նրանք

կաթիլներ ի միասին ժողովվելով ու ահագին ալիքներ կազմելով՝ դէպի եզերքը կը մղվին: Ցունաստանի, Մօնթէնեգրոյի, Սերբիայի ու Բօլգարիայի հարցերը եթէ այսօր մի յայտնի դրոշումն ստացած են, այդ էլ մամուլի շնորհիւն էր, սա մի ճշմարտութիւն է, որ կարծեմ, ամենքը կը խոստովանին: Ուրեմն պէտք է աշխատել, պէտք է ջանալ հայոց խնդիրն էլ եւրոպական լրագրութեան առարկայ շինել, որովհետև այն ժամանակ լուսաւորեալ, քաղաքակրթեալ և ազատութիւն սիրող եւրոպացին կը տեսնէ, որ կայ մի ընդունակ ու աշխատասէր, բայց գերութեան խաւարի մէջ խեղդված ազգ և կը շտապէ նորան օգնութեան ձեռք հասցնելու, նրա ազատութեանը պաշտպան կը հանդիսանայ:

Ասում եմ պէտք է աշխատել, պէտք է ջանալ հայոց խնդիրը եւրոպական լրագրութեան առարկայ շինել, բայց ո՞վ պէտք է աշխատէ:

Ի հարկէ մենք, հայերս. ո՞վ պէտք է մտածէ մեր տառապեալ եղբարց համար, եթէ ոչ մենք. ո՞ւմ սիրտը պէտք է ցաւի սորուկ հայ եղբայրներիս համար, եթէ ոչ մեր՝ նոցա արիւնակից և մի և նոյն ժամանակ առատօրէն ազատութիւն վայելող հայերիս: Ուրիշները մեզ առաջարկում են իրանց միջնորդութիւնը, իրանց ծառայութիւնը, օգտա քաղենք գցանից, բայց չը մոռանանք, որ միջնորդութեան ու ծառայութեան համար պէտք է վարձատրութիւն. և ինչ է այդ վարձատրութիւնը—10 հազար ֆրանկ կամ չորս հազար րուբլ (գուցէ և աւելի քիչ):

Եթէ հայերիս մէջ կան շատ աղքատներ ու չքաւորներ, փառք Աստուծոյ, հարուստների և ունեցողների թիւն էլ պակաս չէ, մեծ վնաս չէր դիպչի մեր միլիօնատէրներին ու մեծատուններին, եթէ այդ գումարը ժողովէին իրանց մէջ և վճարէին, բայց որքան լսել եմ, ասում են, թէ ուղտին աւելի հեշտ է ասեղի ծակովն անցնել, քան թէ հայ հարուստներին իրանց ազգին օգնելու համար մի րուբլ զոհել: Ուստի ես դիմում եմ թէպէտ և չքաւոր, սակայն զգայուն սիրտ ու ազգային սէր ունեցող հայերին, թող նրանք շտապեն գործին օգնելու, թող նրանք բաժանորդ գրվեն Ֆլօքէի «Union Republicaine» լրագրին պատուական «Մշակի» միջնորդութեամբ, որը խիկապէս ազգին մշակ դառնալով, չի մերժի և այս բեռն իր վրա վերցնելու: Մենք, հայերս, մէկ վատ սովորութիւն ունենք, երբ հազարից մէկ անգամ բաղդը մեզ կը ժպտայ, մենք սառնութեամբ կընդունենք այն և ուշադրութիւն չենք դարձնի նրա վրա, իսկ երբ այդ ժպիտը կանցնի, կանհետանայ՝ այն ժամանակ երկու ձեռք կանենք ու մի գլուխ ու կը սկսենք անօգուտ զլուխներս ջարդել. սրա օրինակները շատ են և ամեն ընթերցող անշուշտ գիտէ զանոնք, թող այս անգամ անցեալներինը մեզ խրատ լինի և չը հետևենք նրան, որպէս զի գէթ այս անգամ մեր գլուխները ծեծ չուտեն:

Մօտերս «Մեղու Հայաստանի» լրագրի մէջ (№ 243) մի նամակ կար փարիզէն տպած Ս. Ռ. ստորագրութեամբ: Պարոնը իմ սրտակից բարեկամներիցս մէկն է, որի ինձ գրած նամակի մի կտորն իսկ ես մէջ բերած եմ այս յօդուածիս սկզբում: Նա դժգոհութիւն ցոյց կը տայ «Journal d'Orient»-ի դէմ, և մինչև անգամ դայն վնասակար կը համարէ. նոյն կարծիքի է գրեթէ և մեծ. պ. Սպանդարեանը (Մեղու № 247): Թող ներեն ինձ մտերմաբար իմ բարեկամ Ս. Ռ. և պ. Սպանդարեանը, որ ես այստեղ մի հարց առաջարկեմ նոցա. ինչ է նոցա դժգոհութեան պատճառը «Journal d'Orient»-ի դէմ և ինչ ստացած կամ ստանալի վնասներ ունենք մենք սրանից: Միթէ այն, որ այս օրգանը նորածին է և դեռ ևս այժմ ու կարողութիւն չէ ունեցել մի զօրաւոր կուսակցութեան օրգան դառնալ: Բայց միթէ մենք պէտք է ամեն նորածին բան, ամեն նորածինս արարած ճնշենք, հալածենք, խեղդենք մինչև անգամ, որովհետև նա նորածին է. միթէ ամեն մի ծնող պէտք խեղդէ, սպանէ իր նորածին մանուկին, որովհետև վերջինս դեռ չէ կարող կոչվել մարդկութեան անդամ և սրան մի չօշափելի արդիւնք չէ տուած, չը նայելով որ գուցէ դա մարդկութեան կամարի մէջ մի փայլուն աստղ լինէր: Միթէ նրա համար է նա վնասակար, որ հայոց փողերն է ուտում, բայց ինչ ենք տուել մենք նրան, մի երկու հազար րուբլի. վերոյիշեալ մեծապատիւ յօդուածագիր պարոնները շատ քաջ ծանօթ են լրագրաց անտեսականութեան հետ, թող նրանք իրենց մօտք վկայեն, թէ արդեօք երկու հազարով կարելի է մի լրագիր պահել և այն էլ այնպէս, որ մեզ, հայերիս հաճելի լինի. իսկ թէ նա դանդաղաւոր է իր նիւթական պակասութեան համար, միթէ դա յանցանք է. մեր հայ լրագիրներից որը չէ դանդաղաւոր իր նիւթական դրութիւնից, որն է խանդ ու կնտրուկ ծխում հայերի առաւաձեռն օգնութեան համար: Գուցէ մենք պէտք է դժգոհ լինենք, որովհետև նա, «Journal d'Orient»-ը, մեզ խաբել է, խոստացել է միշտ հայերի մասին գրել, իսկ այժմ հայերի վրա ուշադրութիւն չէ դարձնում. այդ էլ, իմ կարծիքով, արդարացի չէ, շատ քիչ համար կը պատահի, որ հայերի վերաբերմամբ մի բան չը պարունակէ իր մէջ, իսկ թէ այն չէ գրում, ինչ որ մեզ է հարկաւոր, ո՞վ է մեղաւորը, ինչու հայերը ծուլութիւն են անում, ինչու բան չեն գրում: Վերջապէս կարելի է նա մեզ վնասակար է նրանով, որ արգելք է լինում մեզ մի աւելի հռչակված, մի աւելի մեծ նշանակութիւն ունեցող լրագիր, ինչպէս Union Republicaine, Gasette Oriental և այլն ձեռք բերելու. բայց դա մէկ հիմնաւոր պատճառ չէ, նա իր դրօշակը բարձրացրեց տաճկահայոց դատը պաշտպանելու այն ժամանակ, երբ միւս լրագիրները չէին անգամ երազում հայոց հարցը, արդեօք մեր ուրբ պարտաւորութիւնը չէր պահպանել, քաջալերել և միջոց տալ նրան այդ դրօշակը շարունակելու, որպէս զի ուրիշներն էլ նայելով սրա վրա՝ հետևէին նոյն օրինակին: Եւ արդեօք այդպէս էլ չեղաւ. եթէ այսօր մենք սրտի ուրախութեամբ տեսնում ենք, որ «Union Republicaine» «Gasette Orientale» կամենում են համեստ դուրս գալ հայերին պաշտպանելու համար, միթէ դա «Journal d'Orient»-ի շնորհքը չէ, միթէ դա բարի նախանձի արդասիքը չէ: Ինչու մոռանանք այն լաւութիւնը, որ արաւ մեզ Սալլի օրգանը և երախտամոռ լինենք նրան: Ես չեմ ասում թէ Սալլի օրգանը Ֆլօքէի օրգանից (Union Republicaine) գերազանց և օգտաւէտ է. վերջինիս նշանակութիւնը աւելի և աւելի մեծ է և մեզ մնում է ջանալ մեր ազգին բարիքը ցանկացող անձանց նպաստով որ մի առաջ նրան ձեռք բերել, սակայն արդարացի էլ չի լինի բոլորովին երես դարձնել «Journal d'Orient-ից՝ նրան անօգուտ և ապարդիւն համարելով: Ամենքը գործում են իրանց կարողութեան ու ույժի չափ, յարգենք ամեն անհատի ույժը, կարողութիւնը և ոչ թէ այսօր մի աւելի ուժեղը տեսնելով, մոռանանք նրան, որ երէկ մեր իրեանն էր: Մեզ հայերիս մէջ մի վատ սովորութիւն կայ, որ եթէ ուզում ենք մէկին գովել, բարձրացնել անպատճառ պէտք է նրա նմանին, նրան համարատուութեան պարտաւոր, պատասխանատուին պարսաւենք, ցածրացնենք:

Բժ. Կ. Մելիք-Բէգլարեան

ձայն կը տան յօգուտ կրեդիտի այն պատճառով, որ ծախսերը արդէն արված են։ Նրանք ցաւում են զօրքերի մասին, որոնց խնդիրը այդպիսի քաղաքականութիւնը վտանգաւոր և դժուար է դարձնում։ Այդ խօսքերի դէմ Գամբետտա բողոքեց նրանց վիրաւորական համարելով զօրքերի համար։ Այդպիսի մեղադրանքը ոչինչով չէ արդարանում։ Ես առաջարկում եմ դուքս դը-Բրօլիին, ասաց Գամբետտա, հաղորդել մեզ իր ստրատեգիական տեղեկութիւնները։ Այդ առարկայի մասին ես խորհրդակցել եմ գործին ծանօթ անձանց հետ և, թէպէտ ես շատ եմ ցանկանում զեղծումների առաջն առնել, ես պէտք է բողոքեմ այն անարդարութեան դէմ, որ ցոյց են տալիս մեր զօրապետներին, իսկ դրա պատճառը կուսակցական ոգին է (ծիծաղ)։ Դուք ծիծաղում էք։ Ծիծաղեցէք. դա աւելի հեշտ է, քան թէ հերքել ասածները։ Կերդրել ոչ մի նշանաւոր փաստ առաջ չը բերեց պատերազմական սխալները ապացուցանելու համար։ „Եթէ դուք ճշմարիտ ոգևորված լինէիք ազգասիրութեամբ, որի մասին դուք այդպիսի ֆրազներ էք արտասանում, դուք արդարութեամբ կը վերաբերվէիք դէպի մեր գեներալները։ Դուք կը յիշէիք, թէ նրանք ինչպիսի դժուարութիւնների դէմ են մաքառել։ Դուք կը հաւանէիք և այն քաղաքականութիւնը, որ միջոց տուեց զօրքերին կատարել իրանց պարտականութիւնը։ Մեղադրանքների փոխարէն փաստեր առաջ բերենք։ Ինչի՞ այդ փաստերը չը կան։ Եթէ Կերդրել ունի փաստեր, թող նրանց յայտնէ մեզ։“ „Դուք ինքներդ յանձն էք առնում պատասխանատուութիւն նախկին մինիստրութեան գործողութիւնների համար, նկատեց Կերդրել։ Ինչ կը վերաբերի փաստերին, ահա ձեզ օրինակներ. մեր զօրքերը ուղարկվում են հարաւային Օրան։ Նրանք թւով քիչ են, բայց ընտրութիւնների ժամանակ այնու ամենայնիւ նրանից յետ են կանչում Ֆրանսիա։ Պատերազմական մինիստրը առաջ յայտնեց, որ 1876 թուականին հաւաքած զօրքերին պէտք է իրանց դրօշակների մօտ պահել, իսկ յետոյ քաղաքական պատճառներով հրաժարվեցաւ այդ նախադծից“։ Գամբետտա ասաց. «Այն պատասխանատուութեան մասին, որ ինձ վրա են դնում, պէտք է մի անգամ ընդ միշտ մեկնութիւններ տալ։ Երբ հարցը նախկին մինիստրութեան այնպիսի կարգադրութիւններին է վերաբերում, որոնց արդէն ընթացք է տուած, լինեն նրանք պատերազմական թէ ֆինանսական կարգադրութիւններ, նրանց շարունակութեան և հետևանքների համար պատասխանատուութիւնը ես կատարելապէս ինձ վրա եմ առնում։ Բայց անիրաւացի կը լինէր մեզ վրա պատասխանատուութիւն դնել մեր նախորդների դիտաւորութիւնների և ձեռնարկութիւնների համար։ Կարո՞ղ եմ արդեօք ես պատասխանատու լինել այն փաստերի համար, որոնք պատահել են այն ժամանակ, երբ ես գործողութիւնների ազատութիւն չեմ ունեցել։ Ես պատասխանատու եմ միայն այն անցքերի համար, որոնք պատահում են նոյեմբերի 15-ից յետոյ։ Ինչ կը վերաբերի Կերդրելի ներկայացրած փաստերին, նրանց մենք շատ անգամ ենք լսել։ „դուք նրանով սկսեցիք, որ շատ քիչ զօրք ուղարկեցիք“, ասում են մեզ։ Կերդրել։ Ես այդ չասացի։ Ես ասացի, որ դուք յետ կանչեցիք առանց այդ էլ թոյլ զօրքերի մի մասը։“ Գամբետտա. „Բայց դուք այդպէս չը սկսեցիք։ Մինչդեռ նոյն իսկ Տունիսի արշաւանքի սկզբին մեզ մեղադրում էին, որ մենք շատ զօրք ուղարկեցինք մի խումբ խրումիրների դէմ։“ Գամբետտա այնուհետև պաշտպանում էր պատերազմական մինիստրին, ասելով, թէ աւելի մեծ հոգատարութիւն զօրքերի համար ոչ ոք չէր կարող ունենալ։ „Ուրեմն ինչի՞ փոխեցիք դուք այդպիսի պատուական մինիստրին“, նկատեց Կերդրել։ Գամբետտա։ „Եթէ քաղաքական վիճաբանութիւններին դուք կամենում էք անձնական բնաւորութիւն տալ, ես պատրաստ եմ։“ Մարշալ Կօնրօբեր գովեց Տունիսի մէջ գործող զինուորներին և զօրապետներին, բայց նկատեց, որ Գամբետտա սխալվում է, կարծելով, թէ Տունիսի արշաւանքը օրինակելի կերպով էր կատարվում։ Նա յիշեցրեց մարշալ Բիւժօին և ուրիշներին։ Գամբետտան նկատեց, որ այն ժամանակվայ զօրապետներին այժմեանների հետ չէ կարելի համեմատել։ Ընելը հեշտութեամբ տանում էին արշաւանքի դժուարութիւնները։ Այնուհետև սենատը կրեդիտ հաստատեց 249 ձայներով։ Այդ հարցի դէմ սենատի մէջ ոչ մի քուէ չը տրվեցաւ։

Պատգամաւորների ժողովի նիստի ժամանակ Կլօվիս Հիւգ հաշիւ պահանջեց պատերազմական մինիստրից պաշտօնական նոր անձանց նշանակելու վերաբերութեամբ։ Նա յիշեցրեց Գամբետտայի խօսքերը, որ նա կը նորոգի ծառայողների կազմակերպութիւնը։ „Ես երբէք այդ չեմ ասել“, նկատեց Գամբետտա։ Հիւգ աւելացրեց, որ այդ բանը կայ կառավարչական նախագծի մէջ, մինչդեռ պաշտօնական մի քանի նոր անձանց նշանակելը ամօթալի է։ Նախագահը Հիւգին կարգի հրաւիրեց։ Վերջինը շարունակեց, թէ գեներալ Միրիբելի նման անձնաւորութեանը գլխաւոր շտաբի հրամանատար նշանակելը վտանգաւոր է, որովհետև, ինչպէս երևում է պատգամաւորների ժողովի այժմեան նախագահի զեկուցումից 1877 թուականի ընտրութիւնների մասին, Միրիբել համախոհ էր մինիստր Բօշրուէի հետ, որ մտադիր էր ոչնչացնել հանրապետութիւնը։ Այդ մարդը այժմ զինուորական ամենաբարձր պաշտօն է ստացել։

„Եթէ մայիսի 16-ի մինիստրութիւնը դատի կանչվէր, շարունակեց Հիւգ, գեներալ Միրիբել պատժված կը լինէր։ Գեներալ Գալիֆէ ներկայումս նմանապէս զինուորական նշանաւոր պաշտօն է ստացել։ Միրիբելին աւելի մեծ իրաւունքներ են տուած, կարծես այն նպատակով, որ նրան կարելութիւն տրվի վնասել հանրապետութեանը։“ Պատերազմական մինիստրը մեկնեց, որ գեներալ Միրիբել գործունեայ և աշխատասէր մարդ է։ Մինիստրին այդպիսի մարդ հարկաւոր էր զօրքերի վերակազմութիւնը վերջացնելու համար։ Նրա ազնուութիւնը անկասկածելի է։ Պատերազմական բարձրագոյն խորհուրդը պէտք է ընդունակ մարդիկներից լինի կազմված։ Կառավարութիւնը նրանց հետ ոչ մի համաձայնութիւն չէ կայացնում, մինչև նրանից չէ հրաւիրում մասնակցել խորհրդին։ Քաղաքական պատճառները այս դէպքում աւելորդ էին, որովհետև հանրապետութիւնը ամուր հիմունքներ ունի։ Մինիստրը ծածկում է իր պատասխանատուութեամբ իր բոլոր պաշտօնեաներին։ Նրա հաւատարմութիւնը դէպի հանրապետութիւնը մի գրաւական է, որ նա նոյնպիսի հաւատարմութիւն կը պահանջի և իր պաշտօնեաներից։

Հաւատացնում են, որ սենատի անդամների լրացուցիչ ընտրութիւններից յետոյ Գամբետտա կը վերանորոգէ իր մինիստրութիւնը։ Լէօն Սէ կը ստանայ ֆինանսների մինիստրի պաշտօն, իսկ Ֆրէյսինէ առևտրական մինիստրի։

ՆԱՄԱԿ ԱՒՍՏՐԻԱՅԻՑ

—

Վիէննա, 10 դեկտեմբերի

Վիէննացիք անմխիթար էին շնաշխարհիկ Սարա Բերնար դերասանուհու գնալուց յետոյ, մինչդեռ ճակատագիրը բազմապատիկ անմխիթար մի սուգ սահմանած էր վիէննացոց, Րինկ թատրօնը հանդիսաւոր հրոյ ճարակ անելով։

Տակաւին մի ամիս առաջ, նոյն թատրօնում, ջերմ ծափահարութիւններու, կեցցէներու, ցնծութեան աղաղակներու և խնդութեան ձայներու արձագանքները բոլորովին չանհետացած, այս ամենին դառնակսկիծ և ողբագին լաց ու կոծերու գոչիւնները յաջորդեցին։

Ըստ նոր տօմարի, ներկայ ամսոյս ութերորդ գիշերը ժամը 7-ին Վիէննայի երկինքը աղէտալից մի լոյսով կարմրած էր. ամբոխը վերջին աստիճան անձկութեամբ և տխրագին մի լռութեամբ կը դիտէր հոյակապ Րինկ թատրօնը, որ, ինչպէս գեղարուեստական մի տաճար, կատաղի և լափլիզ բոցերու մատնված՝ իր մէջը բազմաթիւ զոհեր ողջակէզ կանէր։

Թատրօնը 2000 հոգի պարունակելու չափ ընդարձակ է, բայց նոյն գիշերը հանդիսականաց թիւը 1700 հոգի էր։ Ձէնդ վարագոյրը բացվելու վայրկենին, բեմի առաստաղին ներքնակողմը գետեղված գազերից մինը բռնկելով և կրակը անմիջապէս վարագոյրների հաղորդվելով, յանկարծ feuer! (հրդեհ) չարագուշակ և սոսկալի ճիչը կը սկսի։ Գազերի օգնութեամբը կրակը դժոխային արագութեամբ կը շրջապատէ, նախ վերնայարկը, որտեղ միայն 700 հոգի կան, ապա մինչև օթեակները և գետնայարկը կը հասնի։ Թատրօնը ընդամէնը երեք դուռ ունի, որոնք անբաւական են հանդիսականաց փախուստը դիւրացնելու, մանաւանդ այդպիսի եղանակաւ խոյս տալու դժուարութեանց մէջ. Վերնայարկը գտնվողները խուճապիւ սանդուղներից վար գահավիժելու ժամանակ, մէկզմէկ տնակոխ կանեն, կը խեղդեն, կը ջախջախեն, կը սպանեն, և յետոյ.. ակամայ մարդասպանները իրենց զոհերին հետ ի միասին պէտք է այրվէին։ Թատրօնի երեք դռները արդէն նեղ շինված են, իսկ պատուհանները, շէնքին մեծութեանը նայելով անհամեմատ փոքր և սակաւաթիւ։ Շատերը կիզիչ մահուան զարհուրելի տանջանքը ամոքելու համար, ինքզինքնին լուսամուտներից վար կը նետեն, բայց չեն ազատվիր, այլ միայն մահու եղանակը կը փոխեն քարայատակի վրա ջարդվելով։ Աղեկէզ հրդեհը մինչ լոյս տեեց, և ահա «անոր է լալ և կոծել աստանօր» պատգամին իրականութիւնը առաւօտուն երևան եկաւ։ Գիշերը ժողովուրդը ոչինչ չը գիտէր և կը յուսար որ զոհ չունի, բայց առաւօտուն, հայրը տղուն իզուր էր սպասում, մանկամարդ աղջկունք անհետացել էին, մատղաշ պատանիներ և երիտասարդներ բացակայ էին, ընտանեաց հայրեր, նորապսակ ամուսիններ չը կային։ Կրկին յոյս կար. կարելի էր խուսափելու յաջողած, վիրաւորեալներ դեռ կենդանի լինէին։ Սակայն երբ հրաշէջ զինուորք և ոստիկանք ժամը 10-ին սկսան այրված դիակներու կոյտերը հրդեհի աւերակներից դուրս հանելով ընդհանուր հիւանդանոցը փոխադրել, այն ժամանակ սարսափելի էր աչքի երևցած աննկարագրելի տեսարանը, սրտաճմլիկ էր դիակների տեսիլքը, նրանց վրա մարդկային միացորդի հետքը և նշոյլը անգամ չէր մնացել, նման էին վառարանից դուրս հանված կիսախանձ փայտի կտորներու։

Դիակների հիւանդանոց բերելու նպատակը այն է, որպէս զի տէրերը գան այցելեն և այդ մարդկային մարմնոյ բեկորներից իրենց պատկանածը պահանջեն, բայց ինչպէս կարելի է ճանաչել։ Կանայք, ոմանց քօրսէտը դեռ մէջքը, ոմանք 12 կոճակներով ձեռնոցներ հագած, ոմանց բազուկը, սևացած ոսկի ապարանջաններով զարդարված, Լուի XV-ի ոտնամաններ յատ, իսկ գլուխներ, ոմանց բացակայ, այլոց՝ բոլորովին անճանաչելի և ածխոյ կտորներ, անդէմ երեսներ, պատանիներ, հալած և միմեանց կպած, աստին կիսակէզ չափահաս մարդիկ, որոնց ոտները դեռ կը մնան, երիտասարդներ, ծերունիներ, ոսկի շղթայ և ժամացոյցներով, ամենքը զարհուրելի կերպով այրուած, ջարդված և յօշոտուած։

Երևակայեցէք, ինչ քամելի և ահռելի վայրկեան, հայրեր, մայրեր, եղբայրներ, սա դիակների վրա հետազօտութիւններ պէտք է անեն իրենց ամենասիրելիները ճանաչելու և գտնելու համար։

Մինչ այս բոպէիս, մօտ 400 դիակներ դուրս հանված են, բայց ասում են դեռ ևս աւերակաց մէջ միմեանց վրա դիզված և ածուխ դարձած դիակներ կան։

Այս աղէտը գերազանցեց Նի[illegible]ի և Հիսսայի թատրօնների հրդեհները. ամբողջ Վիէննան լաց է լինում, զարերէ ի վեր Վիէննայում երբէք այսպիսի դառնամահ մի դէպք տեղի չէ ունեցել։

Հասարակութեան մնապաշտ մասը՝ Սարա Բերնարի այցելութեան և հետը բերած ապերջանկութեան հետևանքը լինել կը կարծէ սոյն դժբաղդութիւնը, աւելորդ է ասել որ անտեղի կարծիք է։

Այսու ամենայնիւ մեծ և անմխիթար է Վիէննայի սուգը։

***

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 11 դեկտեմբերի։ «Прав. Вѣстн.» լրագիրը հաղորդում է. Հիւսիսային Կովկասը աղ մտցնելու արգելքը ոչնչացրած է։ Սկսված գործերը աղի յափշտակութեան մասին դադարեցնվում են։ Կուբանի և Տերսկոյա զօրքերի լճերի աղի արդիւնաբերութեան և վաճառման սահմանափակումը փոփոխվում է։ Լրագիրները դեկտեմբերի 11-ից հաղորդում են. Անտառային ընկերութեան մէջ կարդացվեցաւ Իշխան Թումանովի մեծ զեկուցումը Կովկասի անտառների արդիւնաշահութեան մասին։ Ռեֆերենտը առաջարկում էր արդիւնաշահութիւն մասնաւոր գումարներով և ընդարձակ սահմաններով։ Պրօֆէսոր Վերեխա պատասխանեց յօգուտ աւելի կանօնաւոր արդիւնաշահութեան, որ չէ ոչնչացնում անտառները։ Կովկասեան նաւթի արդիւնաշահութեան գլխաւոր ընկերութիւնը Լոնի մէջ իր ներկայացուցիչ ընտրեց Նօվօսելսկուն, իսկ փոխ-նախագահ Զբեշեվսկուն։ Նիւթը ուղարկելու համար կազմվում է նաւեր կառուցանող ընկերութիւն։ Այդ նպատակի համար Միջերկրական ծովի ընկերութիւնը առանձին նաւեր է կառուցանում։ Զերեվինի վրա րէվօլվէր արձակելու մասին դատաստանական գործը նշանակված է դեկտեմբերի 14-ին փակված դռներով։ Ենթադրված է Վօլգա գետի վրա մեծ նաւահանգիստ կառուցանել, որտեղ ձմեռը կը մնան նաւերը։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 12 դեկտեմբերի։ Կառավարչական հաղորդութիւն. դեկտեմբերի 7-ին Սեվաստօպօլի գանձարանից յափշտակված է 47,000 ր.։ Դեկտեմբերի 9-ին Արմեանսկի մէջ Տավրիչեսկայա նահանգի կալանաւորված են երեք մարդ, որոնց մօտ գտել են 27,000 ր. գողացած փողերից։ Լրագիրները դեկտեմբերի 12-ից հաղորդում են. քննող մասնաժողովը, որ նշանակված էր դաշտային ինտենդանտական գործողութիւնները անցեալ պատերազմի ժամանակ քննելու համար, ոչնչացրած է։ Սանիօվսկու և Մելնիկօվի դատաստանական գործը դեկտեմբերի 14-ին չի քննվի։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 11 դեկտեմբերի։ Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 93 ր. 75 կ., երկրորդ 90 ր. 50 կ., երրորդ 91 ր. 25 կ., չորրորդ 90 ր. 62 կ., հինգերորդ 90 ր., 75 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 224 ր., երկրորդ 216 ր. 25 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 90 ր. 25 կ., երկրորդ 90 ր. 25 կ., երրորդ 90 ր. 25 կ., ոսկի 7 ր. 83 կ.։ Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա արժէ 25,31 պէնս, Ամստերդամի վրա 128,25 պէնս, ռուսաց 100 ր. Համբուրգի վրա արժէ 215 մարկ 50 պֆ., Փարիզի վրա 266 ֆրանկ 50 սանտիմ։ Բօրսայի տրամադրութիւնը հանգիստ է։

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ